

Ko Hono Malu'i 'O Kinautolu 'Oku Nau Faingata'a'ia Fakasino Pe Faka'atamai 'I He 'Enau 'Onilaine Pe Ngāue'aki 'A E 'Initaneti

'Oku totonu foki ke malu mo nonga 'a hono faka'aonga'i 'o e 'initaneti 'e he tokotaha kotoa pe. Me'apango k kinautolu 'oku mo'ua 'i ha fa'ahinga faingata'a'ia fakasino pe faka'atamai 'oku kau ia 'i he kakai 'oku lahi taha 'a hono tukuhifo kinautolu 'aki 'a e tō'onga filifilimanako pe fakakehekehe'i (discrimination), houtamaki pe ko hono fakamamahi'i faka'atamai.

Ko e tō'onga filifilimānako pe fakakehekehe'i, houtamaki mo ha lea 'oku ta'etaau 'oku totonu ke 'oua na'a tau fakatale'i – 'i he 'ene hoko he 'onilaine pea 'i he 'etau nofo foki.

Ko ho kaume'a mame, 'oku tonu ke:

- 'ulungaanga lelei mo faka'apa'apa
- 'oua na'a ne fai ha me'a ke fakatupu mamahi kiate koe
- 'ikai ke kouna'i koe ke ke fakahoko ha me'a 'oku 'ikai ke ke loto kiai.

Fokotu'u fakakaukau ke tokoni atu ke malu'i koe mo ha ni'ihiki kehe 'i he 'initaneti:

1. Malu'i 'a ho'o 'akauni 'imeili pea mo e mitia sosiale 'aki ha faka'aonga'i ha'o lea-poaki (password) 'oku 'ilongata'a pea ke toki lava pe 'o 'ilo'i pe ko hai koe 'i he founa 'oku ui ko e two-factor authentication, pe ko e ma'u ha fakamo'oni pau 'e. Kole ange ki ha taha 'oku ke falala ki ai ke tokoni atu ke fai eni kapau 'oku ke fiema'u.
2. 'E 'ikai te ke loto ke fai ha hūnoa'ia 'i ho 'api nofo'anga pea 'e tatau pe ia mo e 'onilaine – 'o 'oua na'a ke tala ke 'ilo 'e ha taha 'a ho'o lea poaki (password). 'Oua na'a ke tala ki ho ngaahi maheni pe ko ha taha pē 'i ho fāmili. 'Oku fu'u fakatu'utāmaki 'aupito ia.
3. 'Oua na'e ke tala ki ha ni'ihiki 'oku 'ikai ke mou maheni 'a e ngaahi me'a fakataautaha 'o hangē ko ho tu'asila, fika telefoni pe ko ho'o 'akauni 'i he pangikē.
4. 'I he faka'au ke tokolahi ange 'a ho ngaahi maheni mo e kaume'a 'i he 'initaneti, vakai'i ma'u pe 'a hono seti 'a ho'o 'akauni 'onilaine pe 'oku malu koe'uhi ke 'oua na'a lava 'o 'ilo ai ha ngaahi me'a 'oku ke tauhi ke malu mo pau.
5. Kapau te ke fakatokanga'i pe sio 'i ha me'a 'oku 'ikai ke sai kiate koe pe 'oku 'ikai ke mahino lelei pea ke fakahā eni ki ha taha 'oku ke falala ki ai.
6. Tali mo fai ho'o ngaahi kole kaume'a kia kinautolu 'oku ke 'ilo pe maheni mo ia.

Ko Hono Malu'i 'O Kinautolu 'Oku Nau Faingata'a'ia Fakasino Pe Faka'atamai 'I He 'Enau 'Onilaine Pe Ngāue'aki 'A E 'Initaneti

Kapau 'oku ke 'ilo ha taha 'oku tofanga ' 'i hano fakamamahi'i ia 'i he 'initaneti koe'uhi ko'ene mo'ui faingata'a'ia fakasino pe faka'atamai:

1. Fake'eke'eke ange pe 'oku fēfē, pea ke fai ha tokoni ki ai kapau 'oku ne vahevahe atu 'a hono faingata'a'ia.
2. Fale'i ke ne fakahā ke 'ilo 'a e me'a 'oku hoko, 'e kinautolu 'oku nau falala mo ma'u fale'i mei ai.
3. Fakahinohino ange 'e lava ke nau [tala pe lipooti](#) 'a e tō'onga ta'efe'unga ko iá kia kinautolu 'oku nau fakalele 'a e tu'u'anga 'onilaine 'oku hoko ai. Tokoni atu ke fai ia kapau te ke lava, pe fakalotolahi'i ke nau tala ki ha taha 'oku nau falala ki ai.
4. Kapau 'oku 'i ai ha taha pe ko ha me'a 'oku ke ongo'i faingata'a'ia ai, pe 'oku hoko 'a ho'o ngāue'aki 'a e Facebook ko e me'a fakamamahi, pea ke tala ke 'ilo 'e ha taha 'oku ke falala ki ai. Pea manatu'i ke 'ai mo ki'i mālōlō hifo mei hono ngāue'aki e mitia sōsiale.
5. Kapau 'oku ke hoha'a ki hao maheni 'oku hoko ki ai ha me'a pehé ni, vakai'i atu pe 'oku fēfē.
6. Kapau 'oku ke ongo'i hifo 'oku 'i ai ha me'a 'oku ngali kehe pe 'oku ke faingata'a'ia, falala ki he ki ho ongo pea mo kumi tokoni ki ha taha 'oku ke falala ki ai.

'Oku 'i ai 'a e ngaahi fakahinohino 'e lava ke tānaki atu mei he Netsafe New Zealand pea mo 'enau ngaahi fale'i fekau'aki mo e [ngaahi tō'onga houtamaki mo e lea ta'etaau](#).

